

СӨЙЛЕУ ТІЛІ ЗАҚЫМДАЛҒАН БАЛАЛАРҒА БІЛІМ БЕРУДЕ ҚОЛДАНЫЛАТЫН АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Бегежанова Р.К.

А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай

Сөйлеу бұзылыстарын диагностикалау мен түзетудің әдістері мен құралдарын жетілдіру мәселесі логопедия теориясы мен практикасының дамуының қазіргі кезеңінде өзекті болып табылады. Сөйлеу бұзылыстарын зерттеу және түзету мәселесіне арналған зерттеулер оларды түзету процесі, әдетте, ұзақ және күрделі динамикаға ие екенін көрсетеді. Сондықтан мамандандырылған компьютерлік технологияларды қолдану диагностика мен түзету-логопедиялық оқытудың тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді: ауызша сөйлеуді жетілдіруге ықпал ету, мектеп жасына дейінгі балаларды сауаттылыққа үйрету процесін жылдамдату, оқушылардағы жазбаша сөйлеу бұзылыстарын түзету.

Ауызша есте сақтау қабілетінің дамымауы және сөйлеу патологиясы бар балалардағы тұрақсыздық пен төмен концентрация түріндегі назардың бұзылуы осы бұзылуларды жеңу үшін мақсатты жұмыс жүргізуді қажет етеді (Данилова Л.А., 1977). Компьютерлік технологияларды қолдану ақпараттың тартымды түрде ұсынылуына байланысты орынды болады, бұл есте сақтауды тездетіп қана қоймайды, сонымен қатар оны мағыналы және ұзақ мерзімді етеді.

Компьютерлік оқыту элементтері балаларда сана-сезімнің маңызды функциясын қалыптастыруға көмектеседі, бұл олардың тілдік және интеллектуалды дамуы үшін өте маңызды. Олар бізді қоршаған әлемнің бірнеше деңгейлері бар екенін түсінеді – бұл нақты заттар, суреттер, сөздер және схемалар. Балаларда сананың белгілік жүйесін қалыптастыру және дамыту, ауызша есте сақтау мен зейінді, ауызша-логикалық ойлауды дамыту оларда тілдің лексика-грамматикалық құралдарының бұзылуын тиімді түзету үшін алғышарттар жасайды.

Компьютердегі сабақтар саусақтардың еркін моторикасын дамыту үшін өте маңызды, бұл әсіресе сөйлеу қабілеті дамымаған балалармен жұмыс жасау кезінде кеңінен қолданылады. Компьютерлік тапсырмаларды орындау барысында балаларға қойылған міндеттерге сәйкес саусақтарымен белгілі бір пернелерді басып, тінтуір манипуляторын қолдануды үйрену керек. Сонымен қатар, балаларды жазуды игеруге дайындаудың маңызды сәті – визуалды және мотор анализаторларының бірлескен үйлесімді қызметін қалыптастыру және дамыту, бұл компьютерді қолдана отырып сабақтарда сәтті жүзеге асырылады.

Ақпараттық компьютерлік технологиялар арнайы білім беруде сөйлеу бұзылыстарын түзету, сондай-ақ балалардың жалпы дамуы үшін қолданылады, сондықтан баланың компьютермен байланысы ерекше назар аударуды қажет етеді. Көбінесе белгілі бір бұзылыстың бар екенін түсінген бала одан ұялады, оны мазақ етеді немесе түсінбейді деп қорқады, ол өзіне, қарым-қатынас қабілетіне сенімді емес болады. Мұның бәрі белгісіздік пен қабілетсіздіктің психологиялық жағдайын одан әрі нығайтады, бұл өз кезегінде оның эмоционалды, психикалық жағдайына және дамуына жағымсыз әсер етеді. Мұндай жағдайда қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруға және дамытуға, ауызша қарым-қатынастан ақпарат алу қабілетін дамытуға бағытталған жұмыс жүргізу қажет. Бұл үшін компьютерлік оқыту құралдары кең мүмкіндіктер ұсынады. Сонымен қатар, компьютерлік жаттығулар әр түрлі қарым-қатынас жағдайларын модельдеуге және балаға қажетті серіктеспен диалогты нақты өмірде бірнеше рет қайталауға мүмкіндік береді. Бұдан басқа, «... компьютерлік модель балалар үшін өте тартымды, бұл қарым-қатынас бойынша серіктеспен байланысуға ынталандыруды қамтамасыз етеді» (Тимофеева Ж.А. 1997).

Компьютерді қолдану арқылы сабақ барысында балалар қиындықтарды жеңуге, өз қызметін бақылауға, нәтижелерді бағалауға үйренеді. Компьютерлік бағдарламамен берілген проблемалық жағдайды шеше отырып, бала оң нәтижелерге қол жеткізуге тырысады, өз іс-әрекетін мақсатына бағындырады. Компьютерлік оқыту құралдарын пайдалану сөйлеу қабілеті бұзылған балаларда тәуелсіздік, жинақылық, табандылық сияқты ерікті қасиеттерді

дамытуға көмектеседі. Осылайша, балалардағы сөйлеу патологиясын түзету процесінде компьютерлік технологияларды қолданудың орындылығы айқын [1, 12 б.].

Логопедиялық сабақтарда инновациялық технологияларды енгізу принциптері.

Сөйлеу бұзылыстарын түзетуге полисенсорлық тәсіл принципі. Сөйлеу патологиясын түзету бойынша жұмыс көру және есту қабылдауына сүйене отырып жүргізіледі. Ақпаратты визуализациялау монитор экранында балаларға қол жетімді мультфильмдер мен кейіпкерлер түрінде болады. Орталық жүйке жүйесінің тұрақты визуалды-кинестетикалық және визуалды-аудио шартты — рефлекторлық байланыстары қалыптасады. Олардың негізінде дұрыс сөйлеу дағдылары қалыптасады.

Сөйлеу бұзылыстарын түзетудің жүйелі тәсілі. Компьютерлік технологиялар жүйелік түзету және келесі сипаттамаларды дамыту бойынша жұмыс істеуге мүмкіндік береді:

- дыбыс айту;
- сөйлеудің просодикалық компоненттері;
- фонематикалық талдау және синтез, фонематикалық көріністер;
- тілдің лексика-грамматикалық құралдары;
- артикуляциялық моторика;
- ұсақ моторика;
- келісілген сөйлеу.

Логопат балаларды дамыту және сараланған оқыту принципі. Компьютерлік технологиялар логопатикалық балалардың нақты және проксимальды даму аймақтарын объективті анықтауға мүмкіндік береді.

Жүйелі оқыту принципі. Компьютерлік технологиялар бұрын алған білімдерін қарапайымнан күрделіге ауысып, жаңаларын игеру процесінде пайдалануға мүмкіндік береді.

Оқытудың қолжетімділігі принципі. Компьютерлік технологиялар және оларды ұсыну әдістері балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес келеді. Тапсырмалар балаларға ойын түрінде ұсынылады.

Жеке оқыту принципі. Компьютерлік технологиялар жеке және кіші топтарға арналған және олардың жеке білім беру қажеттіліктері мен мүмкіндіктерін ескере отырып түзету жұмыстарын құруға мүмкіндік береді.

Баланың іс-әрекетінің нәтижелерін объективті бағалау принципі. Компьютерлік бағдарламаларда баланың іс-әрекетінің нәтижелері экранда визуалды түрде субъективті бағалауды болдырмайтын анимациялық бейнелер мен символдар түрінде, сандық бағалау шкаласы түрінде, ауызша ұсынылады.

Ойын стратегиясының принципі және баланы проблемалық жағдайға енгізу. Пайдаланушыға жеке мүмкіндіктер мен түзету және білім беру қажеттіліктеріне байланысты өзгертін нақты тапсырманы ұсына отырып, оқытудың ойын принципі қойылған түзету міндеттерін тиімді шешуге және компьютерлік оқыту құралдарының қол жетімділігінің дидактикалық талаптарын іс жүзінде жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Тәрбиелік оқыту принципі. Компьютерлік технологияны қолдану логопатикалық балаларды ерікті және моральдық қасиеттерге тәрбиелеуге мүмкіндік береді. Бұған проблемалық жағдайды шешуге бағытталған баланың іс-әрекеті, іс-әрекеттің жоғары уәждемесінде қажетті нәтижеге қол жеткізуге деген ұмтылыс ықпал етеді.

Компьютерлік оқыту құралдарының интербелсенділік принципі. Компьютерлік бағдарламаларды пайдалану суреттер мен символдардың анимациясы түрінде кері байланысты жүзеге асырумен қатар, қызмет нәтижелеріне объективті баға берумен қатар жүреді.

Логопедиялық сабақтарда инновациялық технологияларды қолдану процесінде шешілетін міндеттер:

Оқу-бейімделу циклінің міндеттері:

- балаларды компьютермен және онымен жұмыс істеу кезіндегі мінез-құлық ережелерімен таныстыру;

- балаларды компьютерлік бағдарламалармен таныстыру;
- сәттілік жағдайын жасау арқылы бала мен компьютер арасындағы психологиялық кедергіні жеңу;
- тінтеуір манипуляторын қолданумен компьютерде жұмыс істеудің бастапқы дағдыларын балаларда қалыптастыру.

Түзету-білім беру циклінің міндеттері:

- балалардағы сөйлеу және тілдік құралдарды қалыптастыру және дамыту: дыбысты айту, сөйлеудің просодикалық компоненттері, фонемалық талдау және синтез, сөйлеудің лексикалық және грамматикалық құрылымы, үйлесімді сөйлеу;
- оқу іс-әрекетінің дағдыларын қалыптастыру және дамыту: мақсат санасы туралы, қойылған міндеттерді өз бетінше шешу, қойылған мақсаттарға қол жеткізу, қызмет нәтижелерін бағалау;
- сананың символдық функциясын дамыту;
- психикалық функциялардың дамуы.

Шығармашылық циклдің міндеттері:

- қиялдың дамуы;
- танымдық белсенділікті дамыту.

Компьютерді логопедтің барлық түрлерінде қолдануға болады:

- логопедиялық сабақтарда;
- диагностикалық және дидактикалық материалдарды дайындау кезінде;
- мамандармен және ата-аналармен өзара әрекеттесу кезінде;
- өзінің кәсіби құзыреттілігін арттыру үшін;
- диагностика жүргізу кезінде;
- сабақты дайындау кезінде;
- логопедиялық жұмыс барысында.

Бұл жағдайда компьютер келесі функцияларды орындайды:

1. Логопед-мұғалімнің функциясында компьютер:

- ✓ оқу ақпарат көзі;
- ✓ көрнекі құралы;
- ✓ тренажер;
- ✓ диагностика және бақылау құралы.

2. Жұмыс құралы функциясында:

- ✓ мәтіндерді даярлау құралы, оларды сақтау;
- ✓ графикалық редактор;
- ✓ сөз сөйлеуді дайындау құралы;
- ✓ үлкен мүмкіндіктердегі есептеу машинасы.

Инновациялық технологияларды пайдалана отырып логопедиялық сабақтарды ұйымдастыру 3 кезеңнен тұрады:

1. Дайындық кезеңі баланың түзету және білім беру міндеттеріне сәйкес сабақ барысында компьютерлік жаттығуларды қолдануға эмоционалды және физикалық дайындығына бағытталған. Көзге арналған гимнастика, көру және моторлық анализаторларын жұмысқа дайындау үшін саусақ гимнастикасы өткізіледі. Бала проблемалық жағдайға енеді.

2. Негізгі кезең сабақтың мақсаттарына сәйкес келетін түзету және білім беру міндеттерін шешуді қамтиды.

3. Соңғы кезең баланың іс-әрекеттің нәтижелерін бірлесіп, содан кейін тәуелсіз бағалауы, эмоционалды, бұл визуалды және бұлшықет кернеуін жеңілдету үшін қажет [2, 84 б.].

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдана отырып дайындалған және өткізілген логопедиялық сабаққа мыналар тән:

- компьютерді баланың жеке ерекшеліктеріне бейімдеу (бейімделу принципін іске асыру);
- басқаруды жеңілдету: кез-келген уақытта логопедтің оқу процесін түзетуі мүмкін;

– оқытудың интерактивтілігі мен диалогтық сипаты – ақпараттық-коммуникациялық технология оқушы мен логопедтің іс-әрекеттеріне «жауап беру» қабілетіне ие; олармен диалогқа «түсу», бұл компьютерлік оқыту әдістерінің басты ерекшелігін құрайды;

– жеке және топтық жұмыстың оңтайлы үйлесімі; компьютермен қарым-қатынас кезінде баланың психологиялық жайлылығын сақтау.

– шексіз оқыту: мазмұны, түсіндірмелері және қолданылуы қалағанынша кең спектрді қамтиды [3, 47 б.].

Қорытындылай келе, сөйлеу патологиясының күрделі құрылымы қабылдаудың қауіпсіз түрлеріне сүйене отырып, жүйелі түзету жұмыстарын жүргізу қажеттілігін анықтайды. Компьютер әр түрлі анализатор жүйелерін іс-әрекеттерді орындау және бақылау процесінде қолдануға кең мүмкіндіктер береді. Атап айтқанда, ауызша сөйлеудің негізгі компоненттерін балаға қол жетімді кескіндер түрінде визуализациялау визуалды қабылдау негізінде компенсаторлық механизмдерді белсендіруге мүмкіндік береді. Бұған компьютерлік бағдарламаның тапсырмаларын орындау кезінде моторлық, есту және көру анализаторларының бірлескен үйлестіру жұмысы ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Елецкая О.В., Матвеева М.В., Тараканова А.А. Информационные технологии в специальном образовании. Учеб. пособие с практикумом для вузов / Под общей редакцией О.В. Елецкой. – М.: Владос, 2019. – 319 б.

2. Кукушкина О.И. Использование информационных технологий в различных областях специального образования – педагогика ғылымдарының докторы дәрежесін іздену үшін дайындалған диссертация авторефераты. – М., 2005

3. Абалуев Р.Н., Астафьева Н.Е., Баскакова Н.И., Бойко Е.Ю., Вязовова О.В., Кулешова Н.А., Уметский Л.Н., Шещерина Г.А. Интернет технологии в образовании: Учебно-метод. Пособие. – Тамбов, 2002

ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚОЗҒАЛЫС БЕЛСЕНДІЛІГІН ОЙЫН ТҮРЛЕРІ АРҚЫЛЫ ДАМУЫ

Берікова А.Б., Алшинбаева С.Ж.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды

Соңғы уақытта елімізде психикалық дамуы тежелген мектеп оқушыларының саны айтарлықтай өскені статистика мәліметінен белгілі. Өкінішке орай бұл санаттағы балалардың саны 50 мыңнан асады. Оқу жүктемелері мен мектеп тәртібі көбінесе бұл балалардың психикалық денсаулығының күрт нашарлауына әкеледі. Бұл тақырыптың өзектілігі қазіргі заманғы балалар көбінесе қимыл тапшылығын сезінеді, яғни күннің соңында жасайтын қозғалыстар саны жас нормасынан төмен. Жасыратыны жоқ, балалардың көпшілігі уақытының көп бөлігін статикалық күйде өткізеді: үстел басында, теледидардың, компьютердің алдында отырады. Белгілі бір бұлшықет топтарына статикалық жүктемені арттырады және олардың шаршауын тудырады. Күш пен тиімділікті төмендетеді. Осыған орай психикалық дамуы тежелген балаларға көмек көрсету мәселесі ерекше өзектілікке ие. Бұл санаттағы балалар танымдық әрекеттің озбырлығы мен мақсаттылығының бұзылуымен, берілген психикалық операцияны жоспарлаудағы қиындықтармен, ерікті зейін мен бақылаудың тұрақсыздығымен сипатталады [1, 198б].

Осы мәселелерді шешудің бір жолы білім беру процесінде заманауи педагогикалық технологияларды қолдану болып табылады, бұл оқытудың формалары мен құралдарын әр тараптандыруға, оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді. Педагогикалық технологияларда оқушылардың белсенділігін арттыратыны сөзсіз.